

Monika BADOWSKA-HODYR

ZDJAĆ PIĘTNO, PRZYWRÓCIĆ NADZIEJĘ Kary skrajnie długoterminowe a godność osadzonych w kontekście realizowanych przez więziennictwo programów readaptacyjnych

Nowoczesne więziennictwo to laboratorium stwarzające warunki do zmiany człowieka, nie zaś miejsce represji i odwetu. To szczególna przestrzeń, w której fundament bycia z drugim człowiekiem powinna stanowić pełnia godności osobowościowej i osobowej. Pedagodzy, psychologowie, terapeuci czy kapelani więzienni muszą „zaszczepiać” w swoich podopiecznych, a w szczególności w tych, którzy odbywają kary skrajnie długoterminowe, pracę nad sobą, tym samym przekonując ich o roli sprawności moralnej w życiu codziennym.

Choć nikt nie może cofnąć się w czasie i zmienić początku na zupełnie inny, każdy może zacząć dziś i stworzyć zupełnie nowe zakończenie¹.

Carl Bard

Kara pozbawienia wolności na okres do lat trzydziestu oraz kara dożywotniego pozbawienia wolności² to kary wyjątkowe, skrajne w aspekcie zarówno surowości ich wymiaru, jak i okresu izolacji od społeczeństwa doświadczanej przez skazanego. Analizując aspekt aksjologiczny kar długoterminowych,

¹ Cyt. za: Z. Ziglar, *Zig Ziglar's Life Lifters: Moments of Inspiration for Living life Better*, Broadman & Holman, Nashville, Tennessee, 2003, s. 140. Tłum. fragm. – M.B.H.

² Karami są: grzywna, ograniczenie wolności, pozbawienie wolności i dożywotnie pozbawienie wolności (zob. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553, art. 32, pkt 1-5; *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks karny*, Dz.U. 2024, poz. 17). Karę pozbawienia wolności wymierza się w miesiącach i latach. Kara ta trwa najkrócej miesiąc, a najdłużej trzydzieści lat (zob. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553, art. 37; *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks karny*, Dz.U. 2024, poz. 17). Wcześniej mogła ona trwać od jednego miesiąca do piętnastu lat (zob. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553, art. 37; *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 kwietnia 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks karny*, Dz.U. 2022, poz. 1138). W katalogu kar obok kary pozbawienia wolności były: grzywna, ograniczenie wolności, dwadzieścia pięć lat pozbawienia wolności oraz dożywotnie pozbawienie wolności (zob. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny*, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553, art. 32, pkt 1-5; *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 kwietnia 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks karny*, Dz.U. 2022, poz. 1138).

istotne jest skupienie uwagi na roli pedagogów, psychologów i terapeutów zaangażowanych w ich realizację. Zarówno kreują oni rzeczywistość penitencjarną, jak i jej bezpośrednio doświadczają, a ich obecność ma istotny wpływ na osadzonych i stanowi kontekst procesu ich powrotu do społeczeństwa. Odwołując się do pracy Marca Augé *Formy zapomnienia*³, można stwierdzić, że pamięć przeszłości, oczekiwanie przyszłości i wzgląd na terażniejszość znacząco wpisują się w kontekst doświadczania i przeżywania izolacji skrajnie długoterminowej⁴. Praktyków penitencjarnych, pedagogów, psychologów, terapeutów i kapelanów więziennych łączy fakt, że poprzez swoją wrażliwość na potrzeby drugiego człowieka poszukują nowych sposobów wartościowania życia osadzonych, w tym odbywających kary długoterminowe. Nieodbieranie osobom tym nadziei na realną perspektywę zmiany stwarza możliwość podjęcia przez nie w przyszłości odpowiedzialnego życia w wolnym społeczeństwie, umacnia w nich poczucie godności i własnej wartości, a także pozwala im zachować przekonanie o sensie życia we wszystkich wymiarach egzystencji. Jak zauważa Sunaura Taylor, pełnia życia i poczucie jego sensu możliwe są także wówczas, gdy jednostka doświadcza skrajnie naznaczającego ją procesu ekskluzji społecznej⁵. Człowiek jest czymś więcej niż częścią przyrody czy też anonimowym elementem społeczeństwa. Stanowi rzeczywistość, która rozwija się i poznawana jest od wewnątrz⁶.

Ze względu na kontekst niniejszych rozważań, wielopłaszczyznowość problematyki oraz potrzebę zarysowania innowacyjności rozwiązań zarówno penitencjarnych, jak i społeczno-prawnych komponenty takie, jak godność osobowa i osobowościowa skazanych, ich poczucie sensu życia, doświadczanie przez nich nadziei, czasu, odpowiedzialności oraz potrzeby zadośćuczynienia i moralnej rehabilitacji, warunkować będą proponowane strategie naprawcze, jak i metodykę kreowania przestrzeni penitencjarnej. Odmawianie pełnej godności osobowej i osobowościowej (a tym samym wartości) osadzonym doświadczającym skrajnie długoterminowej ekskluzji społecznej zaburza zachodzący w nich proces przemiany własnego życia i może przesądzić o ich powrocie na drogę przestępczą po zakończeniu kary. O istotnych w wymiarze społeczno-prawnym strategiach zarządzania piętnem skazania na długotrwałe odosobnienie decyduje dwubiegunowe rozumienie godności osoby: jako godności osobowej, przynależnej każdemu człowiekowi na pod-

³ Zob. M. Augé, *Formy zapomnienia*, tłum. A. Turczyn, Universitas, Kraków 2009.

⁴ Por. tamże, s. 59-64.

⁵ Zob. S. Taylor, *Bogactwo istnienia*, tłum. K. Makaruk, „Przekrój” 27(2023) nr 3(3582), s. 30.

⁶ Por. M. Badowska-Hodyr, *Prawo człowieka do rehabilitacji moralnej w świetle nauczania Jana Pawła II*, w: *Osoba i dzieło Ojca Świętego Jana Pawła II. Studium wybranych problemów*, red. P. Marzec, J. Nikołajew, Polihymnia, Tomaszów Lubelski – Lublin 2009, s. 266.

stawie samego faktu, jest on człowiekiem, i jako godności osobowościowej, zależnej od podjętego przez daną osobę trudu i jej dokonań, determinującej rozwój jej osobowości etycznej. Takie ujęcie godności pozwala skazanym na pogodzenie bycia „pensjonariuszem doskonałym” w przestrzeni instytucji totalnej z byciem istotą integralną, a zarazem uczestnikiem życia społecznego: człowiekiem wartościującym, oceniającym i doskonalącym się⁷. Z drugiej strony obiektywna obserwacja pozwala dostrzec osobę w jej niepowtarzalności, pozwala ją rozumieć, nie zaś potępiać czy osądzać, pozwala dostrzegać jej dążenie do samoświadomości i rozwoju osobowości etycznej, stanowiące kluczowe ogniwo procesu inkluzyjacji społecznej. Pozwala zarazem sprawić, że w przestrzeni wolnościowej osoba, która doświadczyła skrajnie długoterminowego uwięzienia, przestaje być definiowana w świadomości społecznej jako nosiciel piętna⁸.

GODNOŚĆ W KONTEKŚCIE KAR SKRAJNIE DŁUGOTERMINOWYCH

W celu ochrony dobra wspólnego znaczące jest wymierzanie kar proporcjonalnych do ciężaru popełnionych przestępstw – jest to prawo i obowiązek prawowitej władzy publicznej. Należy podkreślić, że obowiązek ten ma dwa wymiary: po pierwsze, stosowanie właściwego systemu kar prowadzi do udaremniania zachowań uderzających w prawa człowieka i w podstawowe zasady współżycia społecznego, po drugie zaś, zapobiega on chaosowi powodowanemu przez działania przestępcze⁹. W szczególnych przypadkach może zostać wymierzona kara pozbawienia wolności do lat trzydziestu bądź kara dożywotniego pozbawienia wolności. Kara taka wiąże się z konkretnym cierpieniem i z konkretną nadzieją człowieka¹⁰, który doświadczając tak skrajnego uwięzienia, stara się jednak zachować swoją godność i poczucie sensu życia oraz kruchą więź łączącą go ze światem ludzi wolnych¹¹. Kara nie ma bowiem na celu jedynie ochrony ładu publicznego i zapewnienia bezpieczeństwa społeczno-prawnego. Staje się ona również narzędziem poprawy winnego,

⁷ Por. G. Grzybek, *Etyka, rozwój, wychowanie*, Wydawnictwo ATH, Bielsko-Biała 2007, s. 33-41; tenże, *Etyka rozwoju a wychowanie*, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2010, s. 11-17.

⁸ Por. E. Goffman, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, tłum. A. Dzierżyńska, J. Tokarska-Bakir, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 19-21.

⁹ Zob. Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, tłum. D. Chodyniecki, A. Dalach, J. Nowak, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005, s. 263 (rozdz. 3, pkt. e, nr 402).

¹⁰ Por. M. Niełaczną, J. Klimczak, *Wprowadzenie*, w: *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, red. M. Niełaczną, J. Klimczak, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2022, s. 15.

¹¹ Por. M. Brodzńska-Patalas, *Wstęp*, w: *Dożywotni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, s. 14.

nabierając wartości zadośćuczynienia, gdy winny dobrowolnie ją przyjmuje. Cel, do którego powinno się dążyć, jest zatem dwojaki: z jednej strony należy wspierać resocjalizację osób skazanych, z drugiej zaś promować sprawiedliwość pojednawczą, zmierzającą do odbudowania harmonijnych relacji społecznych, które zostały naruszone w wyniku aktu przestępczego. Istotne znaczenie ma w tym kontekście działalność, do której powołani są kapelani więzienni, zmierzająca nie tylko do realizacji celów związanych z wiarą religijną, ale również do obrony godności więźniów. Przestrzeń penitencjarna okazuje się uprzywilejowanym gruntem dla dawania świadectwa chrześcijańskiej wrażliwości społecznej: „Byłem w więzieniu, a przyszście do Mnie (Mt 25,36)”¹². W przypadku próby wypracowania konstruktywnego paradygmatu interwencji korekcyjnej ważne jest dokonanie oceny zarówno kosztów i strat osobistych ponoszonych przez osadzonego, jak i społecznego wymiaru kary. Jest niezwykle ważne, by kara nie pozbawiała osadzonego nadziei, nie naruszała jego godności, nie eliminowała go z życia rodzinnego i społecznego i by dawała mu szansę rehabilitacji moralnej i kreowania przestrzeni doświadczeń podmiotowych i społecznych, tak by mógł on w godności dojrzewać do odpowiedzialności¹³. W kontekście procesu inkluzji społecznej kluczowe jest odwołanie do czasu. Czas krytyczny odczuwany jako najboleśniejszy¹⁴ to właśnie czas kary skrajnie długoterminowej, która pozostawia na osadzonym piętno. Nie może więc w systemie karania zabraknąć podstawowego szacunku dla ludzkiej godności, wartości cenionej w płaszczyźnie zarówno sprawiedliwości odwetowej jak i naprawczej. W przemówieniu do więźniów wygłoszonym w Zakładzie Karnym w Płocku 7 czerwca 1991 roku Jan Paweł II wymownie podkreślał: „Tylko wówczas, kiedy system penitencjarny opiera się na elementarnej prawdzie dynamizmu osoby ludzkiej, możliwości rozwoju moralnego, więzienie daje człowiekowi uwięzionemu realną szansę pełnego powrotu do społeczeństwa. Jeśli zaś w systemie wymierzania kary zabraknie podstawowego szacunku dla ludzkiej godności więźniów, więzienia przemieniają się z czasem w szkoły nowych przestępców oraz w miejsca, w których pogłębia się wyobcowanie, a nawet nienawiść do społeczeństwa”¹⁵. Dopelniając tę myśl, warto odwołać się do kategorii momentów znaczeniowych, które konstytuują wartość godności. Godność to wartość mająca podstawę

¹² Por. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, s. 263n. (rozdz. 3, pkt e, nr 403).

¹³ Por. M. B a d o w s k a - H o d y r, *What Works? Wolność – godność – tożsamość fenomenem w kontekście pracy z więźniami odbywającymi karę dożywotniego pozbawienia wolności*, w: *Dożywni więźniowie. Najlepsi z najgorszych i źli stale*, s. 683.

¹⁴ Por. M. P ł z à k, *Gra o ludzkie szczęście*, tłum. T. Siemek, Wiedza Powszechna, Warszawa 1980, s. 51.

¹⁵ J a n P a w e ł I I, *Ewangelia więzień* (Przemówienie podczas spotkania z więźniami, Płock, 7 VI 1991), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 12(1991) nr 6(133), s. 14.

obiektywną oraz uzewnętrznienie emocjonalne; pasmo znaczeniowe godności ma dwa bieguny – wartości zewnętrznych i wewnętrznych wymiarów człowieka; to wartość holistyczna, bowiem całościowo obejmuje osobę ludzką i jej poszczególne akty i dzieła; to wartość obligująca dla samego podmiotu tej wartości, a także dla innych ludzi; samym swoim istnieniem determinuje czynny, które szanują podmiotowość osoby; jest wartością narażoną na deformację bądź okaleczenie, w pewnych sytuacjach może być utracona, stąd stanowi też kryterium postępowania¹⁶. Natura człowieka odróżnia go od innych bytów nie tylko w sensie czysto opisowym, ale i aksjologicznym. Z racji tego, kim człowiek jest, jest on cenniejszy niż inne byty na ziemi. Cennaść ta, określana mianem godności osobowej, determinuje działania w przestrzeni społecznej¹⁷, ale też w szczególnej przestrzeni instytucji totalnej konstytuuje obowiązek jej respektowania.

POCZUCIE SENSU ŻYCIA I NADZIEI A ISTOTA GODNOŚCI W KONTEKŚCIE KAR SKRAJNIE DŁUGOTERMINOWYCH

Współczesny świat naznaczony jest dramatem braku sensu życia, a w konsekwencji doświadczaną przez człowieka udręką. Fundamentalne pytanie o cel, czas i sens życia, często naznaczone przeszłością, terażniejszością i przyszłością pytającego, pozostaje bez odpowiedzi. Wymowne są słowa Viktora E. Frankla: „Każda z chwil, które składają się na nasze życie, przemija i umiera w tym sensie, że nigdy już nie powróci. Czyż jednak owa przejściowość o czymś nam nie przypomina? Czyż nie stawia przed nami wyzwania, aby jak najlepiej wykorzystać każdą chwilę naszego życia? Na pewno tak. Stąd logoterapeutyczny imperatyw: żyj tak, jakbyś żył po raz drugi i tak, jakbyś za pierwszym razem postąpił równie niewłaściwie, jak zamierzasz postąpić teraz”¹⁸. Koncepcja Viktora E. Frankla jest zatem tak bardzo aktualna¹⁹. Pojmował on człowieka w sposób szczególny: jako istotę wielowymiarową, i wyróżniał jej wymiar somatyczny (cielesny), psychiczny oraz noetyczny (duchowy). Podkreślał, że ujmowanie osoby ludzkiej z perspektywy tylko jednego z tych wymiarów

¹⁶ Por. W. Chudy, *Pedagogia godności. Elementy etyki pedagogicznej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2009, s. 53n.

¹⁷ Por. A. Szostek MIC, *Godność osobowa i godność osobowościowa*, w: tenże, *Wokół godności, prawdy i miłości*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1995, s. 46.

¹⁸ V.E. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani Holokaustu*, tłum. A. Wolnicka, Czarna Owca, Warszawa 2010, s. 165.

¹⁹ Por. B. Pilecka, *Poczucie sensu życia w wybranych teoriach psychologicznych*, w: *Osobowościowe i środowiskowe korelaty poczucia sensu życia*, red. B. Pilecka, Wydawnictwo WSP w Rzeszowie, Rzeszów 1986, s. 55.

stanowi o niezrozumieniu istoty tego, kim ona jest. Konstytutywny dla człowieka, typowo ludzki, jest jednak wymiar duchowy, obejmujący sens życia i jego wartość. O wymiarze tym stanowią zaś: potrzeba kochania, potrzeba bycia kochanym, tęsknota oraz poczucie godności i odpowiedzialności. Dążenie do znalezienia sensu życia uważał Frankl za jedną z prymarnych potrzeb człowieka²⁰.

Sens życia przeżywamy wtedy, gdy wzbudza on naszą ciekawość, gdy wzrusza nas do głębi, gdy jest tajemnicą, którą pragniemy objąć, zrozumieć i zgłębić. Kazimierz Obuchowski podkreśla, że o ludziach, w których dążenia i przeżycia tego rodzaju są silne, mówimy, że posiadają zmysł życia²¹. Świat, w którym bytuje człowiek, nie zawsze jest światem dobrym, sprawiedliwym, wolnym od cierpienia. W sposób szczególny poczucie sensu życia definiowane jest historią osób odbywających karę pozbawienia wolności. Historia każdego z nas jest nieszablonowa, ale historie osób, które doświadczyły i doświadczać skrajnie długoterminowego uwięzienia, są poruszające nie tylko dla nich samych, ale także dla ich bliskich i odciskają na nich piętno. Warto przywołać w tym kontekście konkretne parametry „szablonu życia” osadzonych odbywających skrajnie długoterminowe kary. Parametrami tymi są w ich przypadku poczucie sensu życia, nadzieja i poczucie godności. „Pewnego dnia wszystko będzie dobrze – to nasza nadzieja. Dzisiaj jest wszystko w porządku – to nasza iluzja”²². Kluczowa dla odpowiedzialnego kreowania przestrzeni penitencjarnej w perspektywie procesu inkluzji społecznej, dedykowanej osadzonym odbywającym kary do lat trzydziestu oraz dożywotniego pozbawienia wolności, jest właśnie nadzieja. Pomaga im ona w realizacji pragnienia zmiany w aktualnej sytuacji wyczerpującego w sensie społecznym i emocjonalnym skrajnie długoterminowego uwięzienia oraz w przezwycięzeniu lęku egzystencjalnego i przywróceniu możliwości pokonania nieznosnych warunków życia w izolacji. Nadzieja wprowadza w życiu motyw jego kontynuacji, jest swoistym remedium na ból egzystencjalny, a zarazem odwołuje od rozstrzygnięć desperackich²³. Prawda o nadziei dla osób skazanych na kary długoterminowe może sięgnąć i sięga przyszłości, a swym dynamizmem pozwala unieść całe ich życie, odwołując się do przeszłości, teraźniejszości oraz przyszłości. W kontekście rozważań na temat nadziei chrześcijańskiej i jej wartości w procesie przemiany duchowej skazanych nasuwa się znacząca konkluzja.

²⁰ Zob. A. A. Z y c h, hasło „Frankl Viktor Emil – 1905-1997”, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch i in., t. 1, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 1184n.

²¹ Por. K. O b u c h o w s k i, *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Zysk i S-ka, Poznań 2000, s. 259.

²² R. S c h a c h e, *Siedem sekretów szczęścia*, tłum. A. Siudut, Wydawnictwo Sonia Draga, Katowice 2009, s. 174 (Schache nawiązuje tu do myśli Woltera).

²³ Zob. K. K o s i o r, hasło „Nadzieja”, w: *Mały słownik etyczny*, red. S. Jedynek, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1999, s. 170.

Dochodzenie skazanego do świadomości, że uczynił coś złego i że nie on jest zły, lecz złe są jego czyny, trwa niekiedy długo. Spośród całego spektrum czynników oddziałujących na różne sfery osobowości człowieka to właśnie nadzieja może wspierać i wzmacniać motywację skazanego do przewartościowania jego patrzenia na świat, na normy społeczne, na drugiego człowieka, na przyszłość. Nadzieja łączy się również ze świadomością bycia człowiekiem i doświadczania pełni godności osobowej i osobowościowej, z wymagającym procesem prowadzącym do trwałej zmiany w sferze zarówno świadomości, jak i zachowań. W całej złożoności działań resocjalizacyjnych dedykowanych skazanym odbywającym kary skrajnie długoterminowe nie może zatem zabraknąć odwołania do wartości wyższych, prowadzących te osoby do wewnętrznej przemiany, pozwalających im z nadzieją patrzeć w przyszłość – dostrzegać własną godność i zachowywać świadomość, że mogą stać się wartościowymi członkami społeczeństwa. Nadzieja pozwala im również podjąć odpowiedzialność za ich dokonującą się w trzech wymiarach, trwałą przemianę moralną: pojednanie z Bogiem, ze społeczeństwem i z samym sobą²⁴. W kontekście problemu kar skrajnie długoterminowych nie sposób przecenić refleksji na temat nadziei, sensu życia, zmysłu życia oraz pełni godności osobowej i osobowościowej. To filary kreowania optymalnego modelu rzeczywistości penitencjarnej, warunkujące pomyślność procesu inkluzji społecznej.

PROJEKTY PENITENCJARNE
SPRZYJAJĄCE READAPTACJI SPOŁECZNEJ
SKIEROWANE DO OSADZONYCH ODBYWAJĄCYCH KARY
SKRAJNIE DŁUGOTERMINOWE
A GODNOŚĆ I PODMIOTOWOŚĆ JEDNOSTKI

Robert Opora podkreśla, że stosowanie dobrych, wartościowych, innowacyjnych praktyk penitencjarnych w połączeniu z odpowiedzialnością, wysokimi kompetencjami i odpowiednimi zasobami personelu penitencjarnego istotnie dynamizuje kontekst implementacji programów resocjalizacyjnych²⁵. Konkretnie projekty oraz programy dedykowane określonej kategorii osadzonych uruchamiają proces zmiany w osadzonych poprzez przewartościowanie ich wzorów myślenia i reakcji emocjonalnych, wzmacniają godność osobową i osobowościową więźniów, ich rozumienie świata społecznego i poczucie

²⁴ Por. T. K o w a l c z y k, *Chrześcijańska koncepcja nadziei w procesie resocjalizacji osób skazanych*, w: *Religia w procesie resocjalizacji*, red. P. Gołdyn, Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, Konin 2010, s. 43-45.

²⁵ Por. R. O p o r a, *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2015, s. 193-198.

sensu życia oraz budują w nich nadzieję na wartościowe, zgodne z oczekiwaniami społecznymi funkcjonowanie po odbyciu kary pozbawienia wolności. Szczególnym wyzwaniem, któremu powinny sprostać programy resocjalizacji sprzyjające readaptacji społecznej, jest przyjęcie i wdrożenie takiego modelu kreowania rzeczywistości penitencjarnej, którego każda sekwencja respektować będzie prawa, podmiotowość, godność i potrzeby osadzonych odbywających kary skrajnie długoterminowe.

Do podstawowych zadań Służby Więziennej należy godne i humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności, a także prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych poprzez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych²⁶. Mając na uwadze konieczność realizacji podstawowych zadań Służby Więziennej, w roku 2014 jej Dyrektor Generalny podjął decyzję o zorganizowaniu Ogólnopolskiego Konkursu na Program Resocjalizacji Sprzyjający Readaptacji Społecznej Osób Pozbawionych Wolności²⁷. Kluczową funkcją procesu resocjalizacji jest przystosowanie jednostki łamiącej zasady życia społecznego do powrotu do społeczeństwa, zmierzające do ukształtowania w niej odpowiedzialnego odnoszenia się do innych jego członków²⁸. Działania podejmowane przez Służbę Więzienną powinny więc być ukierunkowane na wypracowanie modelowych programów przygotowujących jednostki naznaczone piętnem wykluczenia do właściwego funkcjonowania w przestrzeni struktur pozainstytucjonalnych. Organizatorem pięciu edycji Konkursu było Biuro Penitencjarne Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Kluczowe dla uchwycenia ważnego z punktu widzenia społecznego, prawnego i emocjonalnego standardu konkretnych rozwiązań, programów i projektów realizowanych w przestrzeni penitencjarnej i dedykowanych osadzonym odbywającym kary skrajnie długoterminowe będzie odniesienie do dwóch z pięciu edycji Konkursu – edycji trzeciej z roku 2016 i czwartej z 2017. Odbyły się one podczas kadencji generała Andrzeja Leńczuka, Dyrektora Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej, 12 lutego 2020 roku powołanego na stanowisko Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej,

²⁶ Zob. *Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej*, Dz.U. 2010, nr 79, poz. 523, art. 2, ust. 2, pkt 1, 4; *Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lipca 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Służbie Więziennej*, Dz.U. 2023, poz. 1683.

²⁷ Zob. M. Pietrasik, *Programy readaptacyjne jako droga do resocjalizacji osób pozbawionych wolności*, Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/aktualnosc/areszt-sledczy-w-lodzi-realizacja-programow-resocjalizacyjnych-jako-forma-oddzialywan-penitencjarnych-majacych-na-celu-spoleczna-readaptacje-skazanych>.

²⁸ Por. M. Badowska-Hodyr, *Uwięzione rodzicielstwo. Potencjał innowacyjnych rozwiązań penitencjarnych w kontekście społecznych zagrożeń i szans*, Wydawnictwo UR, Rzeszów 2022, s. 127n.

i stanowiły wyraźną inspirację dla personelu penitencjarnego, by poświęcić szczególną uwagę programom z zakresu zapobiegania negatywnym skutkom izolacji, zwłaszcza w przypadku skazanych odbywających długoterminowe kary pozbawienia wolności. Wytyczne dotyczące realizacji programów re-adaptacji społecznej zawarte zostały w *Zarządzeniu Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych*²⁹.

W ramach trzeciej edycji Ogólnopolskiego Konkursu na Program Resocjalizacji Sprzyjający Readaptacji Społecznej Osób Pozbawionych Wolności o nagrodę Dyrektora Generalnego Służby Więziennej doprecyzowano konkretne obszary, w zakresie których można było zgłosić zrealizowane lub nowo opracowane i przygotowane do realizacji w jednostkach penitencjarnych programy: kształtowania umiejętności społecznych i poznawczych z uwzględnieniem postaw obywatelskich i patriotycznych lub integracji rodzin; zapobiegania negatywnym skutkom izolacji wobec osadzonych odbywających długoterminowe kary pozbawienia wolności; oddziaływań readaptacyjnych z osobami starszymi (w wieku powyżej sześćdziesięciu lat). W obszarze zapobiegania negatywnym skutkom izolacji wobec osadzonych odbywających długoterminowe kary pozbawienia wolności Jury konkursu przyznało nagrody za programy: „Artefakt” z Zakładu Karnego w Potulicach, „Zrzuć skorupę” z Zakładu Karnego w Brzegu oraz „By żyło się lepiej” z Zakładu Karnego we Włocławku. Wyróżnienie otrzymał Zakład Karny w Iławie za program „Szansa” oraz Areszt Śledczy w Hajnówce za program „Przyjaciel, czyli pies w celi”³⁰.

Warto podkreślić, że kolejna, czwarta edycja Konkursu także bardzo wyraźnie ukazała profesjonalizm i przygotowanie merytoryczne kadry penitencjarnej. O nagrodę można było ubiegać się w następujących obszarach: młodociani; skazani starsi (w wieku powyżej sześćdziesięciu lat) lub niepełnosprawni; skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub dwudziestu pięciu lat pozbawienia wolności. Spośród zgłoszonych programów dotyczących skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub dwudziestu pięciu lat pozbawienia wolności zespół ekspertów docenił programy: „Psycho-BHP”,

²⁹ Zob. *Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych*, rozdz. 2 („Prowadzenie i organizacja oddziaływań penitencjarnych”), § 4, ust. 1, pkt 1g, Platforma edukacyjna Służby Więziennej, <https://edu.coss.w.pl/file/redirect.php?id=5752>.

³⁰ Zob. Zespół Prasowy, Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Wyniki konkursu na najlepszy program resocjalizacji*, Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-wieziennej-wyniki-konkursu-na-najlepszy-program-resocjalizacji>.

realizowany w Zakładzie Karnym w Czerwonym Borze, „Okno na świat”, wdrażany w Zakładzie Karnym w Krzywańcu i „Być bohaterem”, prowadzony w Zakładzie Karnym w Głubczycach. Wyróżnieniem nagrodzono program „Jestem” z Zakładu Karnego w Czarnem³¹.

W kontekście uwag poczynionych w tej części artykułu warto bardziej szczegółowo przeanalizować program z zakresu zapobiegania negatywnym skutkom izolacji (zwłaszcza w przypadku skazanych odbywających długo-terminowe kary pozbawienia wolności), realizowany w Zakładzie Karnym w Potulicach. Jak podkreślają jego autorki, major Magdalena Kuzimska i porucznik Justyna Sejdowska-Szrajber, program „Artefakt” ma charakter czterowymiarowy i obejmuje (1) modyfikację poznawczych struktur osobowości, (2) zadośćuczynienie społeczeństwu w związku z popełnionym przestępstwem, (3) podtrzymanie więzi rodzinnych osadzonego, które w trakcie długotrwałej izolacji penitencjarnej mogły ulec osłabieniu, oraz (4) wymiar samorealizacji, jak i niwelowania napięć i stresów spowodowanych sytuacją trudną, jaką stanowi długoletni pobyt w zakładzie karnym. W konstrukcie teoretycznym programu wyeksponowano czynniki ryzyka, których zmiana prowadzić będzie do zmniejszenia prawdopodobieństwa powrotu osadzonego do przestępstwa. Do czynników tych należą: trudności w werbalizowaniu stanów emocjonalnych, wyuczona bezradność, stosowanie niedojrzałych mechanizmów obronnych, postępujący proces prizonizacji, brak umiejętności spędzania czasu wolnego w sposób akceptowany społecznie, przejawianie zachowań agresywnych w relacjach interpersonalnych oraz nieumiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych i stresogennych. Priorytetem ma być osiągnięcie celu głównego, którym jest zapobieganie powrotowi do przestępstwa. Metody, które według autorek programu okażą się wsparciem w jego realizacji, to: rysunek i malarstwo, zdobnictwo i dekoratorstwo, rzeźba, muzykoterapia oraz sztuki użytkowe. Program składa się z czterech części nazwanych porami roku. Zajęcia odbywają się raz w tygodniu, a czas trwania jednostki zajęć to trzy lub cztery godziny. Realizacja całości projektu odbywa się w zakładzie karnym, w specjalnie zaadaptowanym do tego miejscu. Program prowadzić mogą wychowawcy, psychologowie bądź terapeuci. Program „Artefakt” finansowany jest ze środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej w oparciu o przepisy *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*³². Sensem i istotą

³¹ Zob. Zespół Komunikacji Medialnej CZSW, *Wyniki konkursu na najlepszy program resocjalizacji*, Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-wieziennej-wyniki-konkursu-na-najlepszy-program-resocjalizacji%20rozszygni%C4%99ty>.

³² Zob. *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*, Dz.U.

resocjalizacji penitencjarnej na każdym z jej poziomów jest wypracowanie konstruktywnego paradygmatu, który będzie sprzyjał procesowi inkluzji społecznej osadzonych, tak znaczącemu, bo profilującemu ich potencjalne zdolności dokonywania konstruktywnych zmian we własnym życiu. Postrzeganie siebie w wymiarze godności osobowościowej i rozumienie świata społecznego to filary poczucia sensu życia, szczególnej materii stanowiącej o byciu człowiekiem autentycznym, odpowiedzialnym i ważnym w przestrzeni struktur społeczno-prawnych.

W przypadku formułowania zasad kreacji przestrzeni penitencjarnej zorientowanej na osadzonych doświadczających kar skrajnie długoterminowych i respektującej ich godność osobową kluczowe powinno być przestrzeganie normy personalistycznej, zgodnie z którą człowiek nigdy nie może być traktowany jedynie (ani głównie) jako środek do celu. Norma ta implikuje przestrzeganie zasady szacunku dla każdego człowieka oraz dbanie przez więźnia o jego własną godność osobową³³.

W ujęciu Krzysztofa Kosiora godność to nieredukowalna, niestopniowalna oraz zasługująca na szacunek własny i innych ludzi właściwość przysługująca każdemu człowiekowi bez wyjątku z racji bycia przezeń człowiekiem. To wartość człowieka jako takiego, to sens człowieczeństwa³⁴. W świetle tej definicji odbudowywanie podmiotowości osadzonych znajdujących się w sytuacji skrajnie wyczerpującej kary pozbawienia wolności jawi się jako proces kształtowania w nich – za pomocą konkretnych zasobów penitencjarnych – głębszych fundamentów moralnych, które wyznaczać będą charakter ich całego późniejszego życia. W procesie tym istotne znaczenie może mieć oddziaływanie duchowe i sakramentalne. Jak podkreśla Kajetan Dubiel, nowoczesne więziennictwo to laboratorium stwarzające warunki do zmiany człowieka, nie zaś miejsce represji i odwetu. To szczególna przestrzeń, w której fundament bycia z drugim człowiekiem powinna stanowić pełnia godności osobowościowej i osobowej³⁵. Izolacja od społeczeństwa pozostawia w człowieku trwałe ślady, naznacza go w wymiarze codzienności. W optymalnym modelu kreowania przestrzeni penitencjarnej kluczowe jest więc, by konkretne

2017, poz. 1760. Zob. też: *Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 marca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*, Dz.U. 2019, poz. 683.

³³ Por. K. O l b r y c h t, *Godność w teorii i praktyce wychowania*, w: *Refleksje nad godnością człowieka*, red. A. Królikowska, Z. Marek, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum – Wydawnictwo WAM, Kraków 2007, s. 106n.

³⁴ Zob. K. K o s i o r, hasło „Godność”, w: *Mały słownik etyczny*, s. 94.

³⁵ Por. K. D u b i e l, *Religia i kultura duchowa w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, w: *Religia w procesie resocjalizacji*, red. P. Gołdyn, Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, Konin 2010, s. 37.

oddziaływania naprawcze nie niszczyły osadzonego, a przywracały go społeczeństwu³⁶. Pedagodzy, psychologowie, terapeuci czy kapelani więzienni muszą więc „zaszczepiać” w swoich podopiecznych, a w szczególny sposób w tych, którzy odbywają kary skrajnie długoterminowe, pracę nad sobą, tym samym przekonując ich o roli sprawności moralnej w życiu codziennym. Pozytywny efekt w tym aspekcie może przynieść uwzględnianie w modelach kreowania przestrzeni penitencjarnej obszarów takich, jak refleksja własna osadzonego nad godnością, jego poczucie godności własnej, poznawanie przez niego istoty godności i uznanie godności za wartość podstawową w procesie jego wewnętrznej przemiany. Przemiana taka powinna skutkować dbałością o godność własną, poszanowaniem godności drugiego człowieka i praktykowaniem postaw godnościowych wyrażających afirmację osoby ludzkiej, wdrażaniem praktyki postaw godnościowych w przestrzeni instytucjonalnej i społeczno-prawnej oraz refleksją nad dokonanym rozwojem godności osobowościowej i korektą modelu oddziaływań w zależności od postępów w osiągnięciu osobowości etycznej³⁷.

Odwołując się do praktyki penitencjarnej, warto wskazać na konieczność rozwoju także tych osób, które pracują ze skazanymi. Można w tym kontekście uwzględnić następujące obszary ich pracy nad własnym rozwojem integralnym: odpowiedzialność za własny rozwój intelektualny, odpowiedzialność w sferze moralnej i emocjonalnej, odpowiedzialność za rozwój kultury duchowej oraz odpowiedzialność w sferze społeczno-zawodowej. Rozwój osobowości etycznej pedagogów, psychologów i terapeutów pozwala na ich właściwe oddziaływanie na osadzonych, prowadzące do wewnętrznej przemiany więźniów³⁸.

Nowe ukształtowanie osobowości osadzonego, dokonujące się zarówno w czasie odbywania przez niego kary, jak i po wyjściu przezeń na wolność, pozwoli mu na rozwinięcie w sobie zdolności do niepoddawania się różnego rodzaju manipulacjom, na które może on zostać w przyszłości narażony. Proces resocjalizacji mający miejsce na poziomie odpowiedzialności prowadzić ma z kolei do zrozumienia przez więźnia istoty nakazu moralnego i powinności. Oddziaływanie tego procesu w obszarze wartości zmierza zaś do ukazania osadzonemu niepowtarzalności życia ludzkiego oraz do aksjologicznego uwarunkowania podejmowanych przezeń decyzji oraz jego funkcjonowania w strukturach społecznych. Wartość to bowiem coś, co ze względu na swoją naturę pozwala człowiekowi realizować i rozwijać jego zdolności poznawcze

³⁶ Por. S. Bębals, *Rola religii w procesie resocjalizacji*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2015, s. 133n.

³⁷ Por. K. Chałasa, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t. 1, *Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2003, s. 136n.

³⁸ Por. Grzybek, *Etyka, rozwój, wychowanie*, s. 48n.

i wolitywne. Jak podkreśla Grzegorz Grzybek, wartość jest ściśle związana z egzystencją osoby ludzkiej, chociaż człowiek nie może być – w sensie przyczyny – jej twórcą. Obiektywny charakter wartości, ich niezależność od człowieka, ma istotny wpływ na jego rozwój. Właściwe odczytanie wartości podstawowych, jak mądrość, wolność, miłość, szczęście czy godność osoby, oraz ich poznanie i zrozumienie pozwalają na tworzenie dokumentów uniwersalnych w rodzaju Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka³⁹. Doświadczanie i respektowanie wartości nadają sens życiu człowieka, stanowią o pełni jego godności – osobowej i osobowościowej, w szczególności w kontekście sytuacji skrajnie długoterminowej kary pozbawienia wolności⁴⁰. Kluczowe z perspektywy kreowania przestrzeni penitencjarnej okazuje się zatem wychowanie progodnościowe. Należy je rozumieć jako uczenie się przez podopiecznego człowieczeństwa, kształtowanie w nim prawego sumienia, odpowiedzialności za siebie i bliźnich, umiejętności odróżniania dobra od zła oraz wybierania dobra i odrzucania zła. Godność osoby ludzkiej jest wartością transcendentną, uniwersalną, powszechną, ponadczasową i obiektywną, przysługuje każdemu człowiekowi z racji tego, że jest on człowiekiem, jako nieodłączny atrybut człowieczeństwa. Jest dobrem szczególnej wagi tudzież przyrodzoną każdemu człowiekowi niezbywalną cechą⁴¹.

Z racji niezwyklej godności każdego człowieka, również grzesznika, i z racji struktury osoby ludzkiej, która urzeczywistnia się w pełni jedynie poprzez wolny dar z samej siebie, można mówić o istnieniu sprawiedliwości wykraczającej poza samą wymianę równoważnych świadczeń. Na mocy tej właśnie sprawiedliwości istnieje obowiązek przychodzenia z pomocą drugiemu człowiekowi, także wbrew rachunkowi dóbr pozwalającemu oczekiwać wzajemności z tytułu składanego daru⁴².

*

W życiu każdego człowieka są doświadczenia, których śladów nie zatrza czas. Szczególnym, odciskającym wyjątkowe piętno, godzącym w tożsamość, naruszającym poczucie godności osobowej i osobowościowej, jak również

³⁹ Por. t e n z e, *Etyka rozwoju a wychowanie*, s. 25, 46.

⁴⁰ Por. M. B a d o w s k a - H o d y r, *Poczucie sensu życia a orientacja na wartości z perspektywy uwięzionych rodziców w świetle teorii Viktora E. Frankla*, w: *Resocjalizacja, readaptacja i reintegracja społeczna – problemy, programy i perspektywy rozwoju komunikacji*, red. I. Mudrecka, Pedagogium – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie, Warszawa 2017, s. 196, 206n.

⁴¹ Por. J. M a r i a n s k i, *Godność ludzka w narracji społecznej. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2021, s. 49-51.

⁴² Por. R. B u t t i g l i o n e, *Kilka uwag o sposobie czytania „Osoby i czynu”*, w: K. Wojtyła, *„Osoba i czyn” oraz inne studia antropologiczne*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 2000, s. 24.

poczucie sensu życia, a także odbierającym nadzieję, jest odbywanie skrajnie długoterminowej kary pozbawienia wolności. Kara trzydziestu lat pozbawienia wolności oraz kara dożywotniego pozbawienia wolności zmieniają znacząco bieg życia jednostki w perspektywie jej społeczno-prawnego funkcjonowania i wiążą się z potrzebą ciągłego modyfikowania modelu kreowania przestrzeni penitencjarnej, tak aby był on w danych warunkach optymalny. Ewaluacja programów readaptacji społecznej adresowanych do osadzonych odbywających skrajnie długoterminowe kary wskazuje na potrzebę wypracowania takich rozwiązań, które pozwoliłyby na uchwycenie obszarów zmiany dotyczących osadzonego oraz na większą uważność w rozumieniu zachodzących w nim procesów adaptacyjnych. Procesy te dopełnia rozwijanie w więźniach odpowiedzialności oraz świadomości ich własnej podmiotowości, godności, niepowtarzalności oraz indywidualności. Autonomiczną przestrzeń podmiotową osadzonych odbywających kary skrajnie długoterminowe, wymagającą zróżnicowanych oddziaływań penitencjarnych, współtworzą trudności, które są ich udziałem, takie jak brak zdolności werbalizowania własnych stanów emocjonalnych, wyuczona bezradność, stosowanie niedojrzałych mechanizmów obronnych oraz postępujący proces prizonizacji. Wartościowym dopełnieniem optymalnego modelu kreowania rzeczywistości penitencjarnej adresowanego do osadzonych odbywających kary skrajnie długoterminowe okazuje się zatem budowanie konkretnej narracji, której kluczowym ogniwem jest odwołanie do procesu inkluzji społecznej, imperatywem kategoriowym zaś godność osoby w wymiarze odpowiedzialności, podmiotowości, szacunku dla człowieka, poczucia sensu życia i nadziei na życie w pełni godności osobowej i osobowościowej oraz w pełni wartości po odbyciu kary pozbawienia wolności. Ów potencjał innowacyjnych rozwiązań penitencjarnych w kontekście programów readaptacji społecznej adresowanych do osadzonych odbywających kary skrajnie długoterminowe implikuje następujące rekomendacje i zalecenia: potrzebę pełniejszej ewaluacji skuteczności istniejących modeli oddziaływań penitencjarnych w obszarze readaptacji i reintegracji społecznej więźniów, stworzenie bazy programów dedykowanych tak wymagającej grupie beneficjentów systemu penitencjarnego oraz kwerendę badań międzynarodowych celem wymiany dobrych praktyk i promocji zmian na poziomie europejskim w obszarze projektów i programów inkluzji społecznej osadzonych odbywających kary skrajnie długoterminowe.

BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAPHY

- Augé, Marc. *Formy zapomnienia*. Translated by Anna Turczyn. Kraków: Universitas, 2009.
- Badowska-Hodyr, Monika. "Poczucie sensu życia a orientacja na wartości z perspektywy uwięzionych rodziców w świetle teorii Viktora E. Frankla." In *Resocjalizacja, readaptacja i reintegracja społeczna – problemy, programy i perspektywy rozwoju komunikacji*. Edited by Irena Mudrecka. Warszawa: Pedagogium – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie, 2017.
- . "Prawo człowieka do rehabilitacji moralnej w świetle nauczania Jana Pawła II." In *Osoba i dzieło Ojca Świętego Jana Pawła II*. Edited by Paweł Marzec and Jerzy Nikołajew. Tomaszów Lubelski and Lublin: Polihymnia, 2009.
- . *Uwięzione rodzicielstwo: Potencjał innowacyjnych rozwiązań penitencjarnych w kontekście społecznych zagrożeń i szans*. Rzeszów: Wydawnictwo UR.
- . "What Works? Wolność – godność – tożsamość fenomenem w kontekście pracy z więźniami odbywającymi karę dożywotniego pozbawienia wolności." In *Dożywotni więźniowie: Najlepsi z najgorszych i źli stale*. Edited by Maria Nielaczna and Joanna Klimczak. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
- Bębas, Sylwester. *Rola religii w procesie resocjalizacji*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, 2015.
- Brodzińska-Patalas, Magdalena. "Wstęp." In *Dożywotni więźniowie: Najlepsi z najgorszych i źli stale*. Edited by Maria Nielaczna and Joanna Klimczak. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
- Buttiglione, Rocco. "Kilka uwag o sposobie czytania *Osoby i czynu*." In Karol Wojtyła, *"Osoba i czyn" oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, 2000.
- Chalas, Krystyna. *Wychowanie ku wartościom: Elementy teorii i praktyki*. Vol. 1. *Godność, wolność, odpowiedzialność, tolerancja*. Kielce: Wydawnictwo Jedność, 2003.
- Chudy, Wojciech. *Pedagogia godności: Elementy etyki pedagogicznej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2009.
- Dubielski, Kajetan. "Religia i kultura duchowa w procesie resocjalizacji penitencjarnej." In *Religia w procesie resocjalizacji*. Edited by Piotr Gołdyn. Konin: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, 2010.
- Frankl, Viktor E. *Człowiek w poszukiwaniu sensu: Głos nadziei z otchłani Holokaustu*. Translated by Aleksandra Wolnicka. Warszawa: Czarna Owca, 2010.
- Goffman, Erving. *Piętno: Rozważania o zranionej tożsamości*. Translated by Aleksandra Dzierżyńska and Joanna Tokarska-Bakir. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005.
- Grzybek, Grzegorz. *Etyka rozwoju a wychowanie*. Rzeszów: Wydawnictwo UR, 2010.
- . *Etyka, rozwój, wychowanie*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo ATH, 2007.

- Jan Paweł II. "Ewangelia więzień." Address to prison inmates in the Correctional Institution in Płock, 7 June 1991. *L'Osservatore Romano*, Polish Edition 12, no. 6 (133) (1991): 13–14.
- Jedynak, Stanisław, ed. *Mały słownik etyczny*, s.v. "Godność" (by Krzysztof Kosior). Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta, 1999.
- . *Mały słownik etyczny*, s.v. "Nadzieja" (by Krzysztof Kosior). Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta, 1999.
- Kowalczyk, Teresa. "Chrześcijańska koncepcja nadziei w procesie resocjalizacji osób skazanych." In *Religia w procesie resocjalizacji*. Edited by Piotr Gołdyn. Konin: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie, 2010.
- Mariański, Janusz. *Godność ludzka w narracji społecznej: Studium socjopedagogiczne*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2021.
- Niełaczna, Maria, and Joanna Klimczak. "Wprowadzenie." In *Dożywotni więźniowie: Najlepsi z najgorszych i źli stale*. Edited by Maria Niełaczna and Joanna Klimczak. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
- Obuchowski, Kazimierz. *Galaktyka potrzeb: Psychologia dążeń ludzkich*. Poznań: Zysk i S-ka, 2000.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 kwietnia 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks karny. *Dziennik Ustaw*, no. 1138 (2022).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lipca 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Służbie Więziennej. *Dziennik Ustaw*, no. 1683 (2023).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks karny. *Dziennik Ustaw*, no. 17 (2024).
- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 marca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości. *Dziennik Ustaw*, no. 683 (2019).
- Olbrycht, Katarzyna. "Godność w teorii i praktyce wychowania." In *Refleksje nad godnością człowieka*. Edited by Anna Królikowska and Zbigniew Marek. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum and Wydawnictwo WAM, 2007.
- Opora, Robert. *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2015.
- Papieska Rada Iustitia et Pax. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Translated by Dariusz Chodyniecki and Adam Dalach. Kielce: Jedność, 2005.
- Pietrasik, Michał. "Programy readaptacyjne jako droga do resocjalizacji osób pozbawionych wolności." Służba Więzienna, <https://sw.gov.pl/aktualnosc/areszt-sledczy-w-lodzi-realizacja-programow-resocjalizacyjnych-jako-forma-oddziaływania-penitencjarnych-majacych-na-celu-spoeczna-readaptacje-skazanych>.

- Pilch, Tadeusz, et al., eds. *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*. Vol. 1, s.v. "Frankl Viktor Emil – 1905-1997" (by Adam A. Zych). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak,” 2003.
- Pilecka, Barbara. "Poczucie sensu życia w wybranych teoriach psychologicznych." In *Osobowościowe i środowiskowe korelaty poczucia sensu życia*. Edited by Barbara Pilecka. Rzeszów: Wydawnictwo WSP w Rzeszowie, 1986.
- Plzák, Miroslav. *Gra o ludzkie szczęście*. Translated by Tadeusz Siemek. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1980.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości. Dziennik Ustaw, no. 1760 (2017).
- Schache, Ruediger. *Siedem sekretów szczęścia*. Translated by Anna Siudut. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga, 2009.
- Szostek, Andrzej. "Godność osobowa i godność osobowościowa." In Szostek, *Wokół godności, prawdy i miłości*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 1995.
- Taylor, Sunaura. "Bogactwo istnienia." Translated by Katarzyna Makaruk. *Przekrój* 27, no. 3 (3582) (2023): 30–3.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Dziennik Ustaw 88, no. 553 (1997).
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej. Dziennik Ustaw 79, no. 523 (2010).
- Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych. Platforma edukacyjna Służby Więziennej, <https://edu.cossw.pl/file/redirect.php?id=5752>.
- Zespół Komunikacji Medialnej CZSW. "Wyniki konkursu na najlepszy program resocjalizacji." Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-więziennej-wyniki-konkursu-na-najlepszy-program-resocjalizacji%20rozstrzygni%C4%99ty>.
- Ziglar, Zig. *Zig Ziglar's Life Lifters: Moments of Inspiration for Living life Better*. Nashville, Tennessee: Broadman & Holman, 2003.

ABSTRAKT / ABSTRACT

Monika BADOWSKA-HODYR – Zdjąć piętno, przywrócić nadzieję. Kary skrajnie długoterminowe a godność osadzonych w kontekście realizowanych przez więzennictwo programów readaptacyjnych

DOI 10.12887/37-2024-1-145-11

Zagadnienie kar skrajnie długoterminowych: kary trzydziestu lat pozbawienia wolności i kary dożywotniego pozbawienia wolności, stanowi wieloaspekto-

we wyzwanie społeczne w kontekście procesu inkluzji z perspektywy modelu pracy ze skazanymi doświadczającymi długoterminowego uwięzienia. W aktualnej rzeczywistości społeczno-prawnej model pracy z osadzonymi odbywającymi kary trzydziestu lat i dożywotniego pozbawienia wolności uwzględniać powinien odniesienie do takich elementów, jak sens życia, nadzieja, poczucie godności, podmiotowość, odpowiedzialność, poczucie winy, potrzeba zadośćuczynienia oraz potrzeba uznania społecznego. Ich wzmacnianie pozwala osadzonemu stać się „pensjonariuszem doskonałym” w przestrzeni instytucji totalnej i zachować nadzieję, że nawetznaczony skrajnie długoterminowym uwięzieniem, zachowując jedynie kruchą więź ze światem ludzi wolnych, jest jednocześnie istotą wartościową, która nie utraciła swojej godności.

Słowa kluczowe: kara skrajnie długoterminowa, godność, nadzieja, podmiotowość, inkluzja społeczna

Kontakt: Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Instytut Pedagogiki, Kolegium Nauk Społecznych, Uniwersytet Rzeszowski, ul. ks. Józefa Jałowego 24, 35-010 Rzeszów

E-mail: mbadowska@ur.edu.pl; monika.badowska.hodyr@gmail.com

Tel. 796777318

https://www.ur.edu.pl/pl/pracownik/strony-pracownicze/monika-badowska-hodyr?_gl=1*1z0pke8*_up*MQ..*_ga*MTIxMDE0NTI0Mi4xNzA2NjE3Nzcz*_ga_1Y1DG3Z6N*MTcwNjYxNzc3My4xLjEuMTcwNjYxNzg2NC4wLjAuMA.

Monika BADOWSKA-HODYR, Remove the Stigma, Restore Hope: Long-term Penalties and the Dignity of Convicts, as seen in the Context of the Rehabilitation Programs Implemented within Correctional Institutions

DOI 10.12887/37-2024-1-145-11

The issue of long-term penalties, i.e., thirty years of imprisonment and life imprisonment, is a multifaceted social challenge in the context of inclusion from the perspective of the model of work with convicts experiencing long-term imprisonment. In the current socio-legal reality, the definition of the model of work with prisoners serving sentences of thirty years or life imprisonment should be supplemented with such elements as the meaning of life, hope, sense of dignity, subjectivity, responsibility, sense of guilt, the need for redress and the need for social recognition. Emphasis on such aspects of rehabilitation makes it possible for persons serving long-term sentences to become “exemplary” inmates within the space of a closed, reserved institution, simultaneously cherishing the hope that, even stigmatized by their condition and having only a fragile bond with the world of free people, they remain valuable human beings who have not lost their dignity.

Keywords: long-term punishment, dignity, hope, subjectivity, social inclusion

Contact: Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Instytut Pedagogiki, Kolegium Nauk Społecznych, Uniwersytet Rzeszowski, ul. ks. Józefa Jałowego 24, 35-010 Rzeszów, Poland

E-mail: mbadowska@ur.edu.pl; monika.badowska.hodyr@gmail.com

Phone: +48 796777318

https://www.ur.edu.pl/pl/pracownik/strony-pracownicze/monika-badowska-hodyr?_gl=1*_1z0pke8*_up*MQ..*_ga*MTIxMDE0NTI0Mi4xNzA2NjE3Nzcz*_ga_1Y1DGE3Z6N*MTcwNjYxNzc3My4xLjEuMTcwNjYxNzg2NC4wLjAuMA..